

LEVEN OP AARDE, ALEX VAN LIGTEN, D.D. 04-09-2016

'Leven op aarde' is het seizoenthema voor deze ekklesia. Misschien niet alle, maar toch vele hoogtes en dieptes van dit thema worden verkend in de negen komende toespraken. Mensen en dieren, de menswaardigheid van het leven, Messiaans leven, als een mens leven, leven en dood, leven in tijden van oorlog, dat en meer nog komt aan de orde.

Met stoere raketten die op zoek zijn naar leven op de ons omringende planeten, opgevangen mysterieuze piepjes uit de ruimte en de ontdekking van een slechts vier lichtjaren van ons verwijderde planeet, sloegen de kranten zich de afgelopen weken door de komkommertijd heen. Is er leven ergens in die oneindige ruimte waarvan de eeuwige stilte ons angst inboezemt?

Met wat er verder in het nieuws komt, de aanhoudende vernietiging van Syrië en zijn bewoners voorop, zou je je kunnen afvragen: is er leven op aarde? Of alleen maar dood en verderf?

U hoort het, we zetten meteen fors in. Misschien klinkt het wel wat te modern-twijfelend, dat 'leven op aarde' van een vraagteken voorzien....

Het kan ook een krampbeweging zijn bij wat we als titel boven de liturgie van vandaag hebben gezet: 'Waartoe zijn wij op aarde?' De openingsvraag van de roomse schoolcatechismus uit de vorige eeuw. Katholieke schoolkinderen vanaf het geboortjaar 1914 tot en met 1960 kregen dat dieptepunt van didactiek voorgeschoteld als ze over God en geloof moesten leren denken.

Ik vond een oud krabbeltje bij die zin, dat luidde: 'Wie zo'n vraag stelt verdient het meest stompzinnige antwoord dat er te bedenken valt.'

Ik fronste mijn wenkbrauwen toen ik dat in mijn eigen jeugdige handschrift zag staan. Eigenwijze aap, dacht ik. Maar ik was het er eigenlijk nog wel mee eens.

Catechismussen en dogmatieken hebben als groot pedagogisch nadeel dat ze niet netjes bij het begin beginnen, open, uitnodigend, maar al meteen inzetten bij een soort zekerheid die achter alle vragen zit.

'Waartoe zijn wij op aarde?' zou vooraf gegaan moeten worden door de vraag: 'Zijn wij ergens toe op aarde?' Hoe is dat met dat leven van ons? Wat denk je? Dient het ergens toe, is er een bedoeling? En zo ja, geldt die voor alle mensen gelijk of verschilt dat tussen de een en de ander nogal?

Maar dan ga je al in de gespreksstand staan, en dat is natuurlijk eigenlijk veel beter als het over 'de' inhoud van 'het' geloof gaat. Met liefst enige behoedzaamheid vragen stellen aan jezelf, aan elkaar, en hopen via voorzichtige antwoorden verder te komen.

De protestantse varianten zaten ook vol vooronderstellingen.

'Wat is uw enige hoop zowel in leven als in sterven?', was de voorzet in de Heidelbergse Catechismus en vanaf het eerste antwoord werd Jezus er als Heer en Heiland flink ingekopt. De oude Calvijn was iets voorzichtiger met: 'Wat is de bestemming van het menselijk leven?'

Bij de Friese kinderen van vroeger heette de catechisatie 'fraachleare', maar de bedoeling was natuurlijk dat je de antwoorden leerde, het enige juiste antwoord op iedere gestelde vraag.

Zo wordt er tegenwoordig nog maar zelden geloofd. En zo wordt ook niet meer gesproken. Als we dat al doen over wat we geloven, dan is het niet groot-gezamenlijk en luidop, met uitroepetekens achter de antwoorden. Eerder in de intieme sfeer van twee of drie mensen die vertrouwd zijn met elkaar, die eerst goed nadenken over wat ze willen zeggen en die bereid zijn te luisteren naar wat de ander bedoelt.

Al bijna een halve eeuw geleden zei een wijze vriend, die les gaf aan aanstaande onderwijzers en onderwijzeressen: 'Het is op zich niet zo verkéérd wat er in die catechismus staat, er staan zelfs prachtige dingen in. Maar om het in deze vorm te gieten van vraag en antwoord, dat is pedagogisch toch wel zó'n miskleun....'

WAARTOE

Wij zijn op aarde. Dat is zeker. Wanneer wij daar gekomen zijn en waar, dat is in de meeste gevallen ook wel duidelijk. Hóe wij er gekomen zijn, dat heeft een voorgeschiedenis van

verwekking tot bevalling waarvan we hopen dat het eerste plezierig was en het laatste niet al te pijnlijk.

Waaróm wij er zijn behoort al tot het denkwerk. Is er een waarom? Ja, er worden al een paar honderdduizend jaar mensen geboren, dat is tot nu toe altijd maar doorgegaan, dus daar kun je je nog afmaken met de opmerking dat het nu eenmaal zo gaat. Mensen worden geboren, leven een tijd lang en dan sterven ze.

Maar waartoe? Wat is de bestemming van onze levens? Is er zoiets als een bestemming, een doel? Of dient het nergens toe en is het allemaal 'zomaar'?

Dat zou je zomaar kunnen denken. En veel godsdiensten waren er ook goed in om de gelovigen in te peperen dat ze vooral niet moesten denken dat ze ook maar iets voorstelden.

Er was bijvoorbeeld een god die per ongeluk tegen een kluit aarde schopte en dat werd toen een mens. De boodschap: jullie zijn een ongelukje.

In het Babylonische zondvloedverhaal wordt de mensheid niet gered omdat de goden met een paar van die mensen een nieuw begin wilden maken, maar omdat er één mens door z'n eigen slimmigheid aan de verdrinking ontsnapte.

De boodschap: jullie zijn niet meer dan over het hoofd geziene ter dood veroordeelden. Verbeeld je dus maar niks, en dien de goden met offers, heel veel offers.

In de moderne afgodendienst is het hetzelfde: er moet meer besteed worden en niet zoveel gespaard. De boodschap: jullie moeten de economie draaiende houden, Je moet je te allen tijde kunnen legitimeren, je bent genummerd en geregistreerd. De boodschap: je bent een nummer en je bent er om de regeljunks van de overheid tevreden te houden. Er is uitgerekend wat een bejaarde, een scholier, een patiënt per dag, per maand wel niet kost. De boodschap: je bent een onkostenpost.

Ben je op een verkeerde plaats geboren, dan word je kanonnenvoer of oorlogsbuit, vanaf je zevende kan je kindsoldaat gemaakt worden en als vrije westerling ben je hooguit waard wat de gijzelnemer voor je vraagt.

Dat geldt niet voor alle mensen. De trouwste dienaren van de moderne afgoderijen, geld en geweld, wanen zich onschendbaar, onschatbaar belangrijk ook. En onbetaalbaar, dus waarom dat gezeur over de bonussen? Goden en halfgoden wanen ze zich.

Wil je daarbij horen? Alles in je schreeuwt: liever niet.

Wil je geloven dat dat het is, dat het niet anders is, dat het altijd zo geweest is en altijd wel zo zal blijven? Alles in je zegt: nee.

Wat wil je wel?

Je wilt ertoe doen. Het liefst zou je de hemel bestormen, vrede op aarde stichten, de doden tot leven wekken. Je weet dat dat niet gaat lukken.

Het moet kleiner, menselijker. Voorzichtiger gezegd ook vooral.

Je wilt verschil maken, voor een paar mensen in elk geval een goed leven mogelijk maken. Je allernaasten, en mensen met wie je in aanraking komt die iets aan je zouden kunnen hebben.

Je wilt een goed mens zijn.

Moet je daarvoor aan de studie? Welnee, het zit al in je geweten, en in je intuïtie: bij wat je ook meemaakt denk je: ja, dat is het. Of juist: nee, zo absoluut niet.

En je hoort af en toe iemand wat zeggen waardoor je weer weet wat de goede kant is die je op moet gaan.

Zo iemand is aan het woord in 'Prediker'.

WAT HET NIET IS

Qohelet luidt zijn Hebreeuwse naam, verzamelaar. Van woorden, wijsheden, van mensen ook. Qahal is het Hebreeuwse woord voor gemeenschap-van-mensen, in het Grieks is dat ekklesia. Deze gemeentevormer gaat als leraar even op de stoel van de Messias zitten: 'ik was zoon van David, koning in Jeruzalem' zegt hij, zoals kinderen in hun spel zeggen: 'Ik was vader en jij was moeder.'

Hij heeft een soort onderzoekmethode ontwikkeld. Hij wil systematisch nagaan waar het het nu wel en niet in zit.

Wat is 'het'?

Geluk, waarheid, echtheid – zoiets?

Waar ligt je bestemming als die er is?

Wat is je doel als er zoiets bestaat?

Hij gaat uit van het enige wat we echt wéten: wij zijn hier. We treffen onszelf aan op deze planeet. Wat zegt dat ons, wat doen we met dat gegeven?

We hebben zijn eerste hoofdstuk gelezen en hij trekt meteen flink van leer. Waar mensen tegenop zien, wat ze zelfs met goddelijke kracht en macht vervuld zien, dat is het allemaal niet.

De zon een goddelijke macht? Dat gaat maar op en dan weer onder, elke dag opnieuw. Meer dan een hele grote tredmolen is het niet.

De maan, de zee, de rivieren, niks bovenaards hebben ze. Ook zij zijn aan wetmatigheden onderworpen, geen macht hebben ze.

Hij kraakt in zijn eerste hoofdstuk niet zozeer de eentonigheid af, maar de hogere meerwaarde die aan de grote krachten der natuur worden toegekend.

Niet alleen die. Het woord, de gedachtenis, de kennis, de wijsheid zelf – hij ziet hun grote betrekkelijkheid en het onvermogen om daarin ook maar iets van een een hoger doel te zien of om ermee op een hoger plan te geraken.

En dat is nog maar zijn begin. In het vervolg maakt hij ook korte metten met de vreugde als levensvervulling, met bezit en rijkdom als middelen om iets meer te realiseren in het leven dan het besef dat je het niet mee kunt nemen en dat het na jou allemaal weer in de afvoerput zal belanden.

Deze onderzoeksmethode lijkt negatief: alles afbranden wat het níet is. Maar in werkelijkheid is het adembenemend én het is een verademing, als je het zet tegenover alles waarmee we worden bestookt in de reclame en de praatjes van allen die beweren dat het bij hun ene ware geloof, bij hun ideologie, bij hun levenswijze te vinden is.

De zwakheid van het positief denken is dat je overal wat in moet zien, en dat het als heel negatief ervaren wordt als je iets dat niets is, ijdelheid der ijdelheden, afwijst, weglacht.

Qohelets kracht is dat hij alles waar mensen het in zoeken zelf serieus onderzoekt, en het aldus goed onderbouwd kan beoordelen en afwijzen.

Ons voordeel daarbij is dat we dat niet allemaal hoeven over te doen, maar een sprongetje kunnen maken en zeggen: als we dat allemaal doorgegaan zijn, wat blijft er dan wél over?

WAT HET WEL IS

'Ik ontdekte dat er geen goed is voor de mens dan zich te verheugen en goed te doen in zijn leven. En ook nog dat, voor elk mens die eet en drinkt en het goede ziet in alles waar hij zich voor uitslooft, dit een gave van God is.' (3:12,13)

Goed doen, eten en drinken en je verheugen, dat is het resultaat van Qohelets onderzoek en hij herhaalt dat wel een keer of vijf in zijn boek.

Er is meer 'goed', sommige dingen zijn beter andere.

Een bloemlezing::

Een hand vol rust is beter dan twee vuisten zwoegen en en het najagen van wind. (4:6)

Met z'n tweeën is het beter dan alleen, je kunt elkaar helpen, je kunt elkaar verwarmen. (4:9-11)

Een arme en wijze jongen is beter dan een oude en dwaze koning. (4:13)

Het is beter te luisteren naar een wijs iemand die raast en tiert dan naar domme liedjes. (7:5)

Beter een levende hond dan een dode leeuw.(9:4)

Wijsheid is beter dan macht,
wijsheid beter dan wapens. (9:16-18)

En zoet is het licht
goed is het voor je ogen de zon te zien. (11:7)

Het eerste en laatste woord van de Heilige Schriften krijgt bij Qohelet een sleutelrol toebedeeld. In Genesis 1 is het het eerste woord dat God spreekt: 'Licht', en licht werd het. En op de laatste bladzijde, in Openbaring 22 (vs 4), staat over de nieuwe hemel en de nieuwe aarde: 'Nacht zal er niet meer zijn, Hij, God-met-ons, zal over hen lichten'.

Die Qohelet.... Bij al zijn wijze woorden, zijn plaagstoten, zijn adviezen om van het goede van de aarde te genieten én van de mensen die bij je horen, zegt hij, midden in een stuk over verval en ouderdom, vol vragen over het effect van je handelen:

'Zoet is het licht, en goed is het voor de ogen de zon te zien.'

Als alles gezegd is, alles betwijfeld, alles tegen het licht gehouden, dan blijft dat over als belijdenis.

Tussen schepping en voleindiging, staat daar een klein mens, met een beetje levenservaring, gebutst, met littekens van binnen en van buiten, met vragen en twijfels. Hoe moet het nu, waar blijf ik? Maar waar hij ook is en hoe hij er ook aan toe is, hij weet: 'Zoet is het licht.'

Frans Breukelman liet ons ooit in een bloemrijke uitweiding over de tekst 'God sprak: Licht- en licht werd het' horen hoe heel Genesis 1 een roepingsverhaal was.

Het licht geschiedde, gebeurde.

'En dan is dat licht er,' oreerde Breukelman, 'en dat vindt het zelf ook heel goed, dat het er is. Ja, je bent door God uitgesproken om er te zijn, dat is niet niks. Dat je er mag zijn van Godswege, dat is geweldig.

Maar na een tijdje komt er toch wat twijfel bij dat licht. Het vraagt zich af: Waarom ben ik er eigenlijk? Wat is daar de bedoeling van? Wat moet ik hier?

Het gaat aan het bestaan twijfelen, net als wij wanneer we er alleen maar zijn en het doel ons onduidelijk is.

Want wat stelt het nu helemaal voor? Er is wel licht nu, maar er is ook duisternis, en dat loopt dooreen, en wat is wat? Het heeft nog niets eigens.

Het licht wordt er mismooiedig van, het wil wegkruipen, het heeft geen eigen plek, het gaat een klein hoekje voor zichzelf zoeken.

Maar dan: 'God scheidde het licht en de duisternis.' Ah, er komt duidelijkheid, onderscheid.

'God riep het licht: 'Dag!''

Kijk, nu zijn we er, het licht wordt geroepen. Dát is het: het krijgt een roeping, het licht is dag geworden. Daglicht van God zijn voor de mensen, dat is de opdracht. En nu kan het licht het leven aan. Nu weet het waarvoor het er is.'

Dat is roeping: weten waarvoor je er bent.

En alles in de Schriften en in wat we zingen en bidden, wijst naar wat na Qohelet nog een Davidszoon, ook koning in Jeruzalem, gekruisigd en opgestaan, gezegd heeft, de woorden waarmee we de dienst begonnen, die we ons in wat we zingen eigen maken: goed is jezelf wegschenken ten bate van de ander.

'Zoals een graankorrel die in de aarde valt en sterft, om vrucht te dragen.'

Zo is het om mens te zijn op aarde.

Wie zijn leven niet wil geven,
niet wil delen met zovelen,
met een ander, gaat verloren.

Wie wil geven wat hij heeft
die zal leven, opgegeten,
die zal weten dat hij leeft. (VL 440)

Zo moge het zijn.